

стичний і ідеалістичний, — серед прихильників матеріалістичного напрямку, на якому, зокрема, і ґрунтується підхід розглядання суспільних відносин у якості об'єкта злочину, існують певні розбіжності.

В одному випадку, відношення розглядається, як “зв'язок між деякою сутністю і тим, що з нею співвіднесено” [6, 176-177].

В іншому випадку, відмічається, що “не кожне відношення є в той же час зв'язком... Відносини і зв'язки знаходяться неначе на різних структурних рівнях матерії. Те, що на одному рівні матерії є відношенням, на іншому, більш глибокому рівні, може виступати як зв'язок” [7, 287-288]. “Зв'язки мають детермінуючо-матеріальний характер, вони невід'ємні від матеріального субстрату, а тим самим у функціональній незалежності від матеріального субстрату” [8, 23]. Таким чином, існує проблема визначення поняття відношення, однак можна виділити головний момент, а саме те, що *відношення виникає між двома відносними об'єктами*.

У свою чергу, “суспільні відносини виступають як відносини з приводу соціальних предметів — з приводу засобів виробництва (економічні відносини), з приводу державної влади (політичні відносини), з приводу юридичних законів (правові відносини), з приводу суспільної обов'язку, інтересів суспільства (моральні відносини) і т. ін. З цього боку суспільні відносини характеризуються як “відносини суб'єктів із приводу об'єктів” [9, 29].

Як особливий вид відношення, *суспільні відносини мають загальні характеристики відношення*. А саме те, що виникають вони не менш ніж між двома об'єктами, в ролі яких можуть виступати окремі індивіди. Суспільні відносини, як окремий вид відношення, в чистому виді не існують, “чисте відношення — це абстракція... Оскільки відносини не існують самостійно, оскільки вони самостійно не виявляються. Вони існують лише разом із відносимими об'єктами і виявляються разом із ними” [10, 86]. Виходячи з цього, вважається, що суспільні відносини мають опосередкований характер. Вплив на такі відносини здійснюється через вплив на один з об'єктів, між якими існують відносини.

Таким чином, *якщо визнавати суспільні відносини в якості об'єкта злочину, треба визнати й те, що об'єктом злочину, при такому тлумаченні, буде фікція*.

Крім цього, проблема виникає при розгляданні структури суспільних відносин; тут також не існує єдиної думки. В одному випадку в структурі суспільних відносин виділяють: 1) носіїв відносин; 2) суспільно значущу діяльність як зміст відносин; 3) предмет, із приводу якого існують відносини [3, 21]. В іншому випадку в структурі суспільних відносин, крім суб'єктів і речового предмета, виділяють умови реалізації суспільних відносин та забезпечені законом інтереси учасників суспільних відносин — можливість діяти певним чином, перебувати в певному стані і т. ін. [12, 11]. Якщо визнавати будь-яку структурність суспільних відносин, куди в будь-якому разі будуть включатися суб'єкти відносин, із необхідністю виходить, що суб'єкт злочину, який є суб'єктом суспільних відносин, посягає сам на себе або на всю сукупність елементів структури суспільних відносин водночас: сам на себе, на іншого суб'єкта, предмет тощо.

Деякі вчені визначають різні елементи, які входять до структури суспільних відносин. Узагалі виникають сумніви щодо структурності суспільних відносин. Суспільні відносини складаються між людьми, оскільки тільки людина здатна виділити себе з навколишнього світу, усвідомити своє відношення відокремленості від усього іншого [13, 19]. Кожен із суб'єктів суспільних відносин, а точніше буде говорити, об'єкт (оскільки відношення виникає між двома об'єктами), знаходиться в певному відношенні з іншими об'єктами навколишнього світу, які не є людьми. Це відношення усвідомлюється людиною, але воно не є суспільним, оскільки складається між людиною і матеріальним чи духовним об'єктом. Також відношення складається між іншим суб'єктом і тим самим об'єктом навколишнього світу.

Суспільні відносини вміщують в собі в знятому вигляді відносини між суб'єктами й об'єктом матеріального чи духовного світу, але сам цей об'єкт, як і самі суб'єкти знаходиться поза цим суспільним відношенням, воно існує на іншому рівні. Причому між суб'єктами і певним об'єктом навколишнього світу на матеріальному рівні складаються певні відносини, як між матеріальними об'єктами, і тільки усвідомлення людиною цих відносин робить можливим регулювання людської діяльності до цього об'єкта таким чином, щоб між самими суб'єктами склалися такі суспільні відносини, які забезпечують стабільність усього суспільства.

Аналіз у якості об'єкта злочину суспільних відносин, їхній ідеальний характер, викликало необхідність застосування категорії предмета *злочин*, як матеріального субстрату. Предмет лише “властивість, сторона, або точніше, сукупність властивостей, сторін, об'єкта і в цієї якості він виступає як, частина “суспільних відносин” [14,93].

По-перше, звертає на себе увагу певна категоріальна неузгодженість понять об'єкта й предмета. Об'єкт (давньої лат. *Objectum*-предмет, від лат. *objicio*- кидаю вперед, протиставляю) — те, на що спрямована активність суб'єкта (реальна й пізнавальна). Активність суб'єкта передбачає зовнішню відповідний їй об'єкт [6,136]. Предмет — це категорія, яка позначає деяку цілісність, виділену із сфери об'єктів у процесі людської діяльності й пізнання [6, 329–330]. Якщо з цього виходити, в процесі діяльності людини, в тому числі й злочинної, для суб'єкта кожен елемент суспільного відношення виступає об'єктом і тільки той об'єкт, на який спрямована така діяльність, виступає предметом, але на цьому суспільне відношення не може бути об'єктом злочину, оскільки суспільне відношення, крім іншого, включає в себе зміст діяльності суб'єктів [6,127]. Зміст діяльності, в момент її протікання, не може бути об'єктом злочину, або складовим елементом такого об'єкта.

По-друге, в юридичній літературі є думка, що “при вчиненні злочину злочинець впливає на ті чи інші елементи суспільного відношення” [15,116], зокрема, це може бути матеріальне вираження суспільних відносин при посяганні на власність чи суб'єкта — при посяганні на особу [1,116]. Категорія *предмета злочину* необхідна в даному випадку, щоб позначити те, що реально стає *об'єктом посягання*, причому, в повному складі, який пропонують прихильники розглядання суспільних відносин об'єкта злочину, суспільні відносини ніколи не можуть бути об'єктом злочину, оскільки тоді виходить, що суб'єкт злочину, посягаючи на суспільні відносини, посягає сам на себе, як на суб'єкта таких відносин.

* * *

Поняття злочину передбачає наявність певних об'єктивних та суб'єктивних ознак. Тільки в момент збігу цих ознак можна говорити про злочини як про юридичний факт, що породжує кримінальну відповідальність. В той же час, злочин, як певний факт минулого, має статичний характер. Але як статичне явище, злочин у принципі не може мати об'єкт, як те, відносно чого здійснюється певний рух.

Навпаки, діяння суб'єкта представляє собою динамічний елемент, але саме по собі, без інших ознак злочину, діяння не є злочином. Саме на рівні діяння є сенс говорити про об'єкт. Тому про об'єкт треба говорити через категорію діяльності. Навіть прихильники суспільних відносин як об'єкта злочину для подолання абстракції змушені звести суспільні відносини до дій учасників [14,96]. Крім того, право не може безпосереднього регулювати суспільні відносини, оскільки “право — один із важливіших інструментів управління поведінкою людей” [19,7]. Але тоді точніше було б говорити про об'єкт злочинного діяння, а не про об'єкт злочину. Злочинне діяння посягає на певний матеріальний чи духовний об'єкт навколишнього світу, призводить до злочинного результату, а злочин представляє факт

збігу передбачених кримінальним законом, об'єктивних і суб'єктивних ознак і в такому вигляді представляє небезпеку для суспільства. Треба зазначити, що категорія діяння в даному випадку представляє собою юридичне поняття, яке характеризує злочинну діяльність суб'єкта, яка, в свою чергу, на елементарному рівні може бути представлена через дію або бездіяльність.

Діяльність передбачає певне протиставлення суб'єкта й об'єкта, діючої особи й предмета дії [16,43]. Саме діяльність передбачає три основних структурних елементи: суб'єкт, який наділений активністю і спрямовує її на об'єкти; об'єкт, на який спрямована активність, сама активність, яка виражається в тому чи іншому способі оволодіння об'єктом або у встановленні взаємодії суб'єктів [16,45-46].

В інших визначеннях діяльності в її структурі виділяють, крім суб'єктів і об'єктів, потреби, мотиви, цілі, засоби її досягнення, окремі акти [17, 198].

М. С. Кветной вказує на чотири взаємопов'язані підсистеми людської діяльності: об'єктивно-передумовну, куди входять потреби та інтереси особи; суб'єктивно-регулятивну, яка включає ідеальні спонукання, мотиви, цілі; виконавчу, яка містить дії з використанням засобів реалізації цілі; і, нарешті, об'єктивно-регулятивну, яка втілена в матеріальних і духовних продуктах діяльності [18,32-33]. Остання структура діяльності, у разі вчинення злочину, охоплює злочинний результат, однак, очевидно, що злочинний результат лежить поза структурою діяльності і охоплюється злочином. Незважаючи на відсутність єдиного визначення категорії діяльності, в загальному виді можна визначити, що діяльність — це, певним чином, взаємодія суб'єкта й об'єкта.

Саме на рівні діяльності, суб'єкт, який знаходиться в суспільних відносинах з іншим суб'єктом, у процесі злочинного діяння, посягає на певний об'єкт навколишнього світу. Між суб'єктами і цим об'єктом також складаються певні відносини, в яких один суб'єкт відноситься до цього об'єкта як до свого, тоді як інший — як до чужого. В результаті між цими суб'єктами складаються певні суспільні відносини, які певною мірою відображають відносини між суб'єктами й об'єктам навколишнього світу.

Суспільство зацікавлене в збереженні таких суспільних зв'язків, які забезпечують його збереження і стабільний розвиток. Троїста схема свідчить про те, що на рівні злочинного діяння протікає певний взаємозв'язок суб'єкта й об'єкта, але, незважаючи на це, знищується об'єкт чи ні, шкода в результаті злочинного діяння завжди спричиняється іншому суб'єкту, який є членом певного суспільства. Такий стан є небезпечним для суспільства, тому воно визнає факт такого діяння (при наявності певних ознак), злочином і забороняє його під страхом покарання.

Для певної категорії злочинів ознака злочинного результату не є обов'язковою. Такі злочини мають настільки небезпечний характер, що сам факт злочинної взаємодії суб'єкта з об'єктом визнається суспільством злочином, навіть при відсутності шкоди для іншого суб'єкта (суб'єктів).

Розглядання в такому плані поняття об'єкта злочину показує, що в одному випадку законодавець виділяє окремо об'єкт злочинного діяння, наприклад, в майнових злочинах чи злочинах проти особи, в інших випадках об'єкт діяння є важливим настільки, наскільки є необхідність кваліфікації такого діяння як злочинного. Наприклад, у випадку порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю для законодавця об'єкт такої діяльності є важливим настільки, щоб навіть охарактеризувати таку діяльність як господарську.

* * *

Отже, можна твердити, що суспільні відносини, як опосередковане явище абстрактного характеру, не можуть бути об'єктом злочинного діяння. Злочин як юридичний факт охоплює, крім інших ознак, злочинне діяння суб'єкта, але самий по собі, як сукупність певних суб'єктивних і об'єктивних ознак, не може мати об'єкт.

Збіг указаних ознак, що становлять злочин, є небезпечним для суспільства, яке повинне охороняти своїх членів від злочинних посягань і спричинення їм шкоди. Об'єкт має розглядатися в рамках категорії діяльності, яка представляє певне протиставлення суб'єкта й об'єкта. Якщо злочин як юридичний факт характеризується статикою, то злочинне діяння, в свою чергу, характеризується динамікою, у процесі якої протікає активна взаємодія об'єкта й суб'єкта. На рівні злочинного діяння, у процесі злочинної взаємодії винної особи з об'єктом діяльності, змінюються (руйнуються) відносини між іншим суб'єктом і тим самим об'єктом, а тому шкода спричиняється такому суб'єкту, у зв'язку з чим суспільство визнає факт учинення такої діяльності злочином, який становить небезпеку для всього суспільства, а тому має бути заборонена під страхом покарання.

Література

1. Курс советского уголовного права в 6 т. — т. 2. — М., 1970. — 615с.
2. Трайнин А. Н. Общие учения о составе преступления. — М., 1957. — 364с.
3. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Л., 1979. — 128 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинение. Изд. 2. — т. 46. — М., 1968. — 560с.
5. Свидерский В. И. О диалектике отношений. — Л., 1983. — 136с.
6. Новая философская энциклопедия в 4 т. — т. 3-М., 2001. — 692с.
7. Овчинников Н. Ф. Принципы сохранения. — М., 1965.
8. Проблемы связей и отношений материалистической диалектике. — М., 1990. — 288с.
9. Общественные отношения. Вопросы теории. — М., 1981. — 199с.
10. Левин Г. Д. К проблеме объективности отношений в истории философии//В сб.: Системный анализ и научное знание. — М., 1978. —С. 83-94
11. Уголовный кодекс Украины. Комментарий. — Харьков., 2001. — 960с.
12. Михлин А. С. Последствия преступления. — М., 1969. — 104с.
13. Мальков И. Е., Пузанов А. П. Место категории "отношение" в марксистско-ленинской философии. — Кишинев., 1976. —36с.
14. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. — М., 1980. — 248с.
15. Советское уголовное право. Общая часть. — 1981. — 517с.
16. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). — М., 328с.
17. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. — М., 1972. — 303 с.
18. Цветной М. С. Человеческая деятельность: сущность, структура, типы (социологический аспект). — Саратов., 1974. — 224с.
19. Кудрявцев В. Н. Право и поведение. — М., 1978. — 1992с.
20. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. — К., 2001. — 656с.
21. Кримінальне право України: Загальна частина. — За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Київ — Харків., 2001. — 416 с.
22. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна. — За ред. М. Й. Коржанського. — К., 2001. — 432 с.

